ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

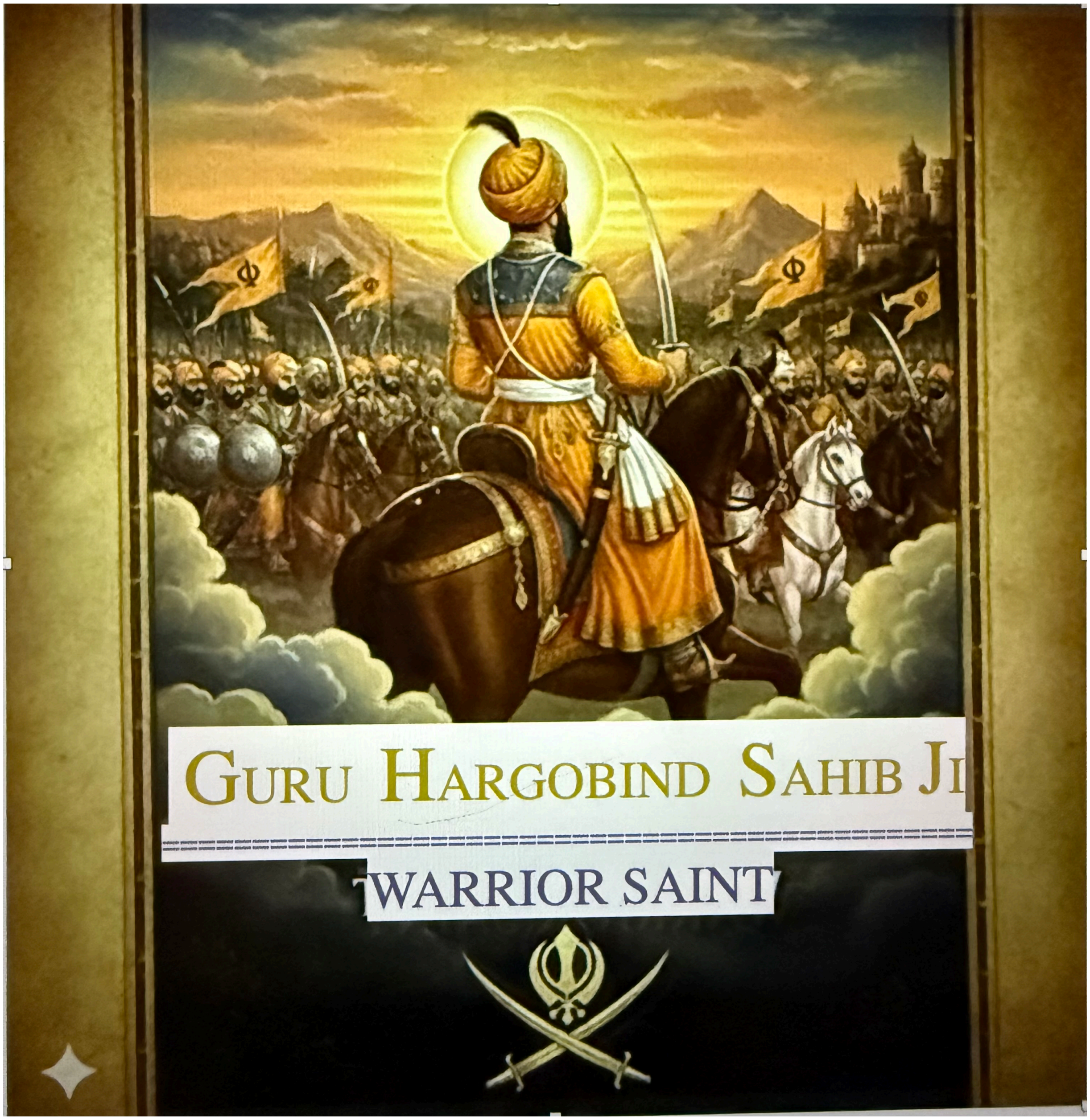

ਯੋਧਾ ਸੰਤ

ਤਤਕਰਾ

ਭੂਮਿਕਾ...

ਅਧਿਆਇ ੧ : ਯੋਧਾ ਸੰਤ ਦਾ ਜਨਮ

ਅਧਿਆਇ ੨ : ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮਕ ਤੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ

ਅਧਿਆਇ ੩ : ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ: ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਤਖ਼ਤ.......................................

ਅਧਿਆਇ ੪: ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ..

ਅਧਿਆਇ ੫: ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਦਇਆ (ਬੰਦੀ-ਛੋੜ) ਤੱਕ..

ਅਧਿਆਇ ੬ : ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੰਗ-ਯੁੱਧ...

- ਰੁਹੀਲਾ ਦੀ ਜੰਗ
- ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਜੰਗ
- ਗੁਰੂਸਰ ਦੀ ਜੰਗ
- ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਜੰਗ
- ਫਗਵਾੜਾ ਦੀ ਜੰਗ

ਅਧਿਆਇ ੭ : ਦਇਆ ਰਾਹੀਂ ਅਗਵਾਈ...

ਅਧਿਆਇ ੮ : ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ..

ਅਧਿਆਇ 9 : ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ...

ਹਵਾਲਾ ਸੂਚੀ ....

ਭੂਮਿਕਾ

ਸ੍ਰੀ ਹੇਮਕੁੰਟ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਇੰਕ. ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1980 ਵਿੱਚ ਨਿਊਯਾਰਕ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਚਾਰ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪਲ ਰਹੇ 6 ਤੋਂ 25 ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਸਿਖਾਉਣਾ, ਜਨਤਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਬੋਲਣ (ਪਬਲਿਕ ਸਪੀਕਿੰਗ) ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫਲਸਫੇ ‘ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ; ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮੁੱਖ ਸਮਾਗਮ ਇੱਕ ਸਾਲਾਨਾ ਸਿਮਪੋਜ਼ੀਅਮ (ਭਾਸ਼ਣ ਮੁਕਾਬਲਾ) ਹੈ। ਇਹ ਸਿਮਪੋਜ਼ੀਅਮ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਉਮਰ ਵਰਗ ਲਈ, ਉਮਰ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਲਈ ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਨੇ ਖੁਦ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ। ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ‘ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਿਤਾਬ 9 ਤੋਂ 11 ਸਾਲ ਦੇ ਉਮਰ ਵਰਗ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨ। ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾ ਸਿਮਪੋਜ਼ੀਅਮ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਸਾਲਾਨਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਮਪੋਜ਼ੀਅਮ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਡੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ www.hemkunt2.org ‘ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਐਤਵਾਰੀ ਸਕੂਲ (ਸੰਡੇ ਸਕੂਲ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਆਗਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ੧

ਯੋਧਾ ਸੰਤ ਦਾ ਜਨਮ

ਜਨਮ

19 ਜੂਨ, 1595 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਡਾਲੀ (ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ) ਵਿਖੇ ਜਨਮੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਤਕਾ (ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ) ਅਤੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ, ਬਾਲ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਤਕੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਿਰਪਾ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਉਸ ਦੋਹਰੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀ ਸੀ।

ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਤੱਕ

ਬਾਲ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਉਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਬਾਗੀ ਪੁੱਤਰ, ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਖੁਸਰੋ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈ, ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਵਧਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇਸਲਾਮੀ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਮੰਨਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਸੀ। 1606 ਵਿੱਚ, ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਘਾਟੇ ਨੇ ਬਾਲ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਵਿਰੋਧ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਸੱਚ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਹ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤਾਕਤ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕੌਮ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਕਰ ਸਕੇ।

ਅਧਿਆਇ ੨

ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮਕ ਤੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਯੋਧੇ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਦੀ ਰਸਮ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਪੋਸ਼ਾਕ, ਕਲਗੀ ਵਾਲੀ ਦਸਤਾਰ ਅਤੇ ਦੋ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਪਹਿਨ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ: ਇੱਕ ਮੀਰੀ ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੀਰੀ ਲਈ।

- **ਮੀਰੀ** (ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦ 'ਅਮੀਰ' ਤੋਂ) ਦੁਨਿਆਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਅਗਵਾਈ, ਨਿਆਂ, ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- **ਪੀਰੀ** (ਪੀਰ ਤੋਂ) ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੱਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਦਰੂਨੀ ਗਿਆਨ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਫ਼ਲਸਫਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਦੋ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਪਹਿਨ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਮ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਥਾਈ ਮਾਣ ਭਰਿਆ ਜੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਗੂੰਜਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੰਤ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੋਵੇਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਸੱਚ ਦਾ ਰਾਖਾ ਅਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਅਭਿਆਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਕਿਸੇ ਜਿੱਤ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਲਈ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਪੀਰੀ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੇ ਦੋ ਅਟੁੱਟ ਪਹਿਲੂ ਬਣ ਗਏ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡਟੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਵਿੱਚ ਲੰਗਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ; ਜੋ ਡੂੰਘੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਹੋਣ, ਫਿਰ ਵੀ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ। ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦਾ ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਅਗਵਾਈ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਸਨੇ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨਵ-ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ, ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨੇਕ-ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ (ਧਰਮ) ਅਤੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਿੱਜੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਸੂਚਕ (ਕੰਪਾਸ) ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਿੱਖ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਸੇਵਾ ਦੇ ਕਾਰਜ (ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ), ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਜਾਂ ਆਫ਼ਤ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਹਨ। 'ਪੀਰੀ' ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਦਇਆ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

'ਮੀਰੀ' ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਝੇਵਿਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ; ਜੋ ਅਕਸਰ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਸੇਧ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੀਰੀ ਦੀ ਝਲਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕ ਸੰਵਾਦ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਹੱਲ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਵਜੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕੇ ਗਏ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰਗਰਮੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਿਆਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ।

ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ (ਜਿਵੇਂ ਕੈਨੇਡਾ, ਯੂਕੇ, ਅਮਰੀਕਾ), ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂਕਿ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨਾ, ਅੰਤਰ-ਧਰਮ ਗਠਜੋੜ ਬਣਾਉਣਾ, ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਕੈਂਪਾਂ, ਮਾਰਸ਼ਲ ਆਰਟਸ (ਗਤਕਾ) ਸਿਖਲਾਈ, ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਕਹਾਣੀਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਮੀਰੀ/ਪੀਰੀ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਿਤ ਜੀਵਨ

ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਇਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਆਦਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਰਧਾ (ਪੀਰੀ) ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ (ਮੀਰੀ) ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਸੰਤੁਲਨ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪੀਰੀ (ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਭਿਆਸ)

- **ਸਵੇਰ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ:** ਦਿਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਿਤਨੇਮ ਨਾਲ ਕਰਨੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਇੱਕ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਮਾਰਗ ਸਾਨੂੰ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸਾਰਥਕ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- **ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੇਵਾ:** ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣ, ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨ ਜਾਂ ਵਰਤਾਉਣ ਲਈ ਵਲੰਟੀਅਰ ਕਰਨਾ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- **ਨੈਤਿਕ ਜੀਵਨ:** ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਦਇਆ ਅਤੇ ਮਾਫ਼ੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ।
- **ਸਚੇਤ ਪਰਵਰਿਸ਼:** ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸਿਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ।

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਮੀਰੀ (ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੁਝੇਵੇਂ)

- **ਭਾਈਚਾਰਕ ਵਕਾਲਤ:** ਸਿੱਖ ਅਕਸਰ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਜਾਂ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ।
- **ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਨੇਕਨੀਤੀ:** ਭਾਵੇਂ ਡਾਕਟਰੀ, ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।
- **ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਸਿਖਲਾਈ:** ਗਤਕੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕਿਰਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।
- **ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ:** ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਸੇਧ ਲੈ ਕੇ, ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਹੁਦੇ ਸੰਭਾਲਣ ਤੱਕ, ਨਾਗਰਿਕ ਫਰਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਉਦਾਹਰਣਾਂ

- ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਡਾਕਟਰ ਲੋੜਵੰਦ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤੇ ਭੋਜਨ ਵੰਡਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਸਿੱਖੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਇੱਕ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਮਾਲਕ ਉਚਿਤ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਪਨੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੰਗਰ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਬਾਰੇ ਸੇਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਮਾਰਗ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ

ਜੋ ਚੀਜ਼ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਇਸਦਾ ਸੁਚੇਤ ਸੁਮੇਲ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ, ਦਇਆ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਹੈ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਲੱਖਣ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ (ਰੂਹਾਨੀ) ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਕਲਪਨਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿੱਖੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਕਾਗਰ, ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਜੋੜਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ੩

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ: ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਤਖ਼ਤ

1609 ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ (ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ) ਦਾ ਇੱਕ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਐਲਾਨ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਥਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਇਮਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਸੀ, ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਆਸਣ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਅਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਤਖ਼ਤ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੰਚ ਸੀ, ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਵਾਈ ਇੱਕ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੱਕ ਜਾਂ ਮਲਕੀਅਤ ਨਹੀਂ।

- ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ: ਨਿਆਂ, ਕੌਮੀ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੇਧ। ਇੱਥੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਢਾਂਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਧਰਮੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਧੜਕਣ ਸੀ।

- ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕੇਂਦਰ ਰਿਹਾ। ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਦੋਹਰਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ (ਨੀਤੀ) ਇਕੱਠੇ ਵੱਸਦੇ ਸਨ।

ਅੱਜ ਤੱਕ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਨ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਿਉਂਦਾ-ਜਾਗਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ।

ਅੱਜ ਵੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਸਰਵਉੱਚ ਅਸਥਾਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਅਰਦਾਸ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਜੋ ਦਲੇਰੀ, ਕਰਮ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਢਾਡੀ ਜਥੇ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ, ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੱਖਿਅਕ ਯੋਧੇ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।

ਢਾਡੀ ਜਥੇ, ਗਾਇਕਾਂ ਦੇ ਉਹ ਸਮੂਹ ਜੋ ਵਾਰਾਂ (ਬੀਰ ਰਸੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ) ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹਾਦਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣ, ਧਰਮ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਅਤੇ ਜੰਗੀ ਹੌਸਲੇ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਏ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਥਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਸਾਰੰਗੀ ਵਾਦਕ, ਇੱਕ ਢੱਡ ਵਾਦਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਗਾਇਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸਾਖੀ (ਕਥਾ) ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਢਾਡੀ ਜਥਿਆਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ (ਵਾਰਾਂ) ਦੇ ਗਾਇਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਛਬੀਲਾ, ਭਾਈ ਨੱਥਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਬਦੁੱਲਾ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਢਾਡੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਏ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਇ ੪

ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਵਾਇਆ। ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸੰਤ ਰੂਪੀ ਸਿਪਾਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੰਤ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੋਵੇਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ: ਇੱਕ "ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ"।

ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਲੜਾਕੂ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਦਇਆ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਇੱਕ ਰੂਹ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਲੜਨਾ ਸਿੱਖਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਦਲੇਰੀ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਸਿਖਾਇਆ, ਇਹ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹੱਕ-ਸੱਚ ਲਈ ਡਟਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ, ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ (ਭਰੋਸੇ) ਵਿੱਚ ਵਧਣ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਰੁਕਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਯੋਧੇ ਆਗੂ ਬਣੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ।

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ 'ਤੇ ਇਸ ਫੋਕਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਹਰ ਸਿੱਖ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮਰ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਦਇਆ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਸਮਝੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਹੌਸਲਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਜੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਕਿ ਹਮਲਾਵਰਤਾ ਲਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ, ਤਲਵਾਰਬਾਜ਼ੀ (ਗਤਕਾ), ਤੀਰਅੰਦਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਅਭਿਆਸ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਕਿਰਪਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ, ਦਲੇਰ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ। ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ; ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ, ਸੱਚ ਲਈ ਡਟਣਾ, ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣਾ।

ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਬਣਾਇਆ, ਉਹ ਸੀ ਜੰਗੀ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਡੂੰਘਾਈ ਦਾ ਸੁਚੱਜਾ ਸੁਮੇਲ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ, ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੱਚ 'ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਜੰਗ ਛੇੜਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਯੋਧੇ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ, ਜੋ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਣ।

ਇੱਕ ਬਦਲ ਰਹੀ ਦੁਨਿਆ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ੁਲਮ ਮੰਡਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਨੂੰ ਘੜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ; ਇਹ ਉੱਚਾ ਵੀ ਚੁੱਕ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਫੌਜ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ, ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਫੋਰਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਹਰ ਉਹ ਯੋਧਾ ਜਿਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਸਿਪਾਹੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ; ਉਹ ਸੰਤ ਰੂਪੀ ਸਿਪਾਹੀ (ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ) ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨੈਤਿਕ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਤਿੱਖੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵਿਰਾਸਤ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਛਾਉਣੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ। ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੇਧ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਲੜਾਈ ਦੇ ਹੁਨਰ ਸਿੱਖੇ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਨੈਤਿਕ ਜ਼ਾਬਤਾ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ:

- ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਸੂਮ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚਾਓ
- ਕਦੇ ਵੀ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਨਾ ਲੜੋ
- ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੋ
- ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ (ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ)
- ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ
- ਨਿਮਰਤਾ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਾਠ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਕੇ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਦਇਆ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਿਆ। ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਯੋਧੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖਾਲਸਾ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਰਸਤਾ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣਗੇ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਹਰ ਸਿਪਾਹੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ। ਵਧ ਰਹੀ ਫੌਜ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ: ਸਿੱਖ ਹੁਣ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਣਗੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਝੁਕਣਗੀਆਂ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਲਈ, ਇਹ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤਬਦੀਲੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਮਾਂ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜੰਗੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਇਹ ਅਨੋਖਾ ਸੁਮੇਲ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ

ਦੇ ਆਗੂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਡਰ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨੇ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਮਾਣ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਲਿਆਂਦੀ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਏ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਦੇਖਿਆ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇਖੀ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਡੱਟ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿੱਖ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ।

ਇਹ ਤਿਆਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਖੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਦੇ ਮਿਸ਼ਾਲਚੀ (ਮਸ਼ਾਲ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ) ਘੜੇ, ਜੋ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਡੱਟ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ ਦਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਇਸ ਦੋਹਰੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਆਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਧਾਰ ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਡਾਕਟਰੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮੀ (ਐਕਟੀਵਿਜ਼ਮ) ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੇਵਾ (ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਇੱਕ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਲੇਰ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਕ ਜਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ੫

ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਦਇਆ ਤੱਕ: ਜਹਾਂਗੀਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ

ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ, ਜਿਸਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨੇ, ਫੌਜ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਅਤੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤੇਜ ਨੂੰ ਮੱਧਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀਆਂ।

ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਿਖੇਰੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਅਰਦਾਸ, ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਘਦੇ। ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਨਿੱਘ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਗਏ।

ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਬਵੰਜਾ (52) ਹੋਰ ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਦੀ ਸਨ। ਲੰਬੀ ਕੈਦ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਬਣ ਗਏ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਉਮੀਦ ਜਗਾਈ ਜਿੱਥੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਘੱਟ ਗਿਆ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਵੰਜਾ ਬੇਕਸੂਰ ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕੈਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚੋਲੇ (ਪੋਸ਼ਾਕ) ਨੂੰ ਫੜ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ 52 ਕਲੀਆਂ (ਤਣੀਆਂ) ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਚੋਲਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ; ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਤਰਸ ਰਹੀ ਹਰ ਰੂਹ ਲਈ ਇੱਕ ਕਲੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਬਾਹਰ ਆਏ।

ਇਹ ਕੰਮ ਬਗਾਵਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਸੀ: ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

"ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਿਵਸ": ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਚਾਨਣ

ਜਿਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 52 ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਵਾਇਆ, ਉਸ ਦਿਨ ਨੂੰ "ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਿਵਸ" ਵਜੋਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ - ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਿਨ। ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਦੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਰਤੇ, ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਦੀਵਿਆਂ ਨਾਲ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਰੁਸ਼ਨਾਏ ਹੋਏ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ, ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂ, ਦਇਆ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਗਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇੱਕ ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, "ਬੰਦੀ ਛੋੜ" ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾ ਗਿਆ।

ਇਹ ਦਿਨ ਅੱਜ ਵੀ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਬਲਕਿ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ; ਇਹ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਹੈ।

"ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਿਵਸ" ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਲਾਭ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। "ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਿਵਸ" ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਛੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਇੱਕ ਜਿਉਂਦਾ-ਜਾਗਦਾ ਪ੍ਰਣ ਹੈ: ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਦਇਆ ਲਈ, ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ- ਆਜ਼ਾਦੀ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਨੇਕ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਦਾਸਾਂ, ਦੀਪਮਾਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਸੰਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ੬

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੰਗ-ਯੁੱਧ

ਰੁਹੀਲਾ ਦੀ ਜੰਗ

1621

1612 ਵਿੱਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਛੇਵੇਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਇੱਕ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਨੌਜਵਾਨ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਦਲੇਰ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ: ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਹੁਣ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਉਹ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਪੀਰੀ-ਮੀਰੀ) ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਉੱਠਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ‘ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਟਿਕਾਈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪਿਤਾ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਸਾਇਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਕਸਬਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਰੁਹੀਲਾ ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੈਦ ਦੌਰਾਨ, ਕਸਬੇ ‘ਤੇ ਚੰਦੂ ਦੁਆਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਅਤੇ ਚਾਲਾਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਚੰਦੂ ਦੀ 1620 ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਮ ਚੰਦ, ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ‘ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਵਧਦਾ ਤਣਾਅ

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਕਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸਮਝਿਆ। ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭੜਕੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਆਦਮੀ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ‘ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਕੋਈ ਆਮ ਸਿਪਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਜੁੜੀ ਦਲੇਰੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਝੜਪ ਵਿੱਚ, ਕਰਮ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਹਾਰ ਗਈਆਂ। ਸਿੱਖ, ਭਾਵੇਂ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸਨ, ਪਰ ਬੇਮਿਸਾਲ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਲੜੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਸੱਤਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੜੇ। ਉਹ ਸਵੈ-ਮਾਣ, ਅਣਖ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਲੜੇ। ਹਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਕਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁਗਲ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਫੌਜ ਭੇਜਣ ਲਈ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੁਖੀ ਮੰਨ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬਟਾਲੀਅਨ ਰੁਹੀਲਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ।

ਰੁਹੀਲਾ ਵਿਖੇ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗ

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਹੋਇਆ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸੰਗਠਿਤ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਸ ਸਨ, ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਫੌਜ ਡਟੀ ਰਹੀ। ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜਦੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਖੜਕਾਹਟ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨੀ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਮੋਹਰੀ ਹੋ ਕੇ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਤੇ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ ਭਰਿਆ।

ਜੰਗ ਦੇ ਭਖਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕਰਮ ਚੰਦ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ; ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰ ਵੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈਆਂ।

ਇਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਪੂਰੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨੇ ਬਾਲਕ ਤੇਗ ਮੱਲ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਕਰਕੇ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਬਣੇ, ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਇੱਕ ਲਾਸਾਨੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਣੇ।

ਇਸ ਜੰਗ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ

1621 ਵਿੱਚ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਦੀ ਜੰਗ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਯੋਧਿਆਂ ਵਜੋਂ ਘੜਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸੀ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ। ਇਸਨੇ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਖਾਲਸਾਈ ਜਜ਼ਬਾ ਜਾਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਜੰਗ

ਰੁਹੀਲਾ ਦੀ ਝੜਪ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਗਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਤਣਾਅ ਵਧ ਗਿਆ। 1629 ਵਿੱਚ, ਮੁਖਲਿਸ ਖਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਣੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਸਿੱਖ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਰਣਨੀਤਕ ਹੁਨਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਜੰਗ ਕਈ ਦਿਨ ਚੱਲੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਪਣੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਜੰਗ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਸਿੱਖ ਘੱਟ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਮੁਖਲਿਸ ਖਾਨ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਹਾਰ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਣਨੀਤਕ ਫੌਜੀ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਇੱਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਬਿਆਨ ਸੀ: ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਡਰ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂ ਸੰਗਰਾਣਾ ਦੀ ਜੰਗ (ਅਪ੍ਰੈਲ 1634)

"ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ", ਅਜੋਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਜਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ: ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਧੀ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ। ਤਾਰੀਖ 16 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1634 ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਮਹਿਮਾਨ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸੀ। ਢੋਲ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ, ਬੀਬੀਆਂ ਲੋਕ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ।

ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜ਼ੁਲਮ

ਨਵੇਂ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ (1628), ਜੋ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ, ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹਿਆ, ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ। ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਅਤੇ ਬਾਉਲੀ (ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਜਲ ਸਰੋਤ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ) 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ

ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਮਾਰਤਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਪਛਾਣਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਦਾਸ ਹੋਏ ਪਰ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਜਜ਼ਬਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਤਿਆਰੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰਹੀਆਂ। ਪਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਨ। ਦੂਰ ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਹੀ ਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਫੜਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੌਰਾਨ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਝੜਪ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਜਿੱਤੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬਗਾਵਤ ਸਮਝਿਆ।

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮਲਾ

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, 15 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1634 ਨੂੰ, ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੁਗਲ ਫੌਜੀ ਟੁਕੜੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ: ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਵਧਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣਾ। ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਦੋਂ ਭਾਈਚਾਰਾ ਰੁਝਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ, ਸਿੱਖ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ।

- ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਲਾੜੀ "ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ" ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਦੇ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ।
- ਬਾਕੀ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ, ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ, ਭਾਵੇਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇੱਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਜਰਨੈਲ, ਮੁਖਲਿਸ ਖਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਸਾਨ ਜਿੱਤ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਇੱਕ ਨਿਡਰ ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ, ਭਾਵੇਂ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸਨ, ਪਰ ਬੇਮਿਸਾਲ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਲੜੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਆਂ ਤੰਗ ਗਲੀਆਂ "ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ" ਦੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠੀਆਂ ਜਦੋਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਰ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਉੱਡੇ।

ਜੰਗ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਖ਼ੂਨੀ ਸੀ: ਸਿੱਖ ਯੋਧੇ ਅਟੱਲ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਲੜੇ, ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਨਾਟਕੀ ਮੋੜ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਮੁਖਲਿਸ ਖਾਨ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਜਰਨੈਲ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਮੁਗਲ ਸਫਾਂ ਵਿੱਚ ਘਬਰਾਹਟ ਅਤੇ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਮਚ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਆਗੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਆਪਣੇ ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈ। ਜੰਗ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ:

"ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਹੌਸਲੇ ਅਤੇ ਨੇਕਨੀਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂਗੇ।"

ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ, ਜੰਗ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਸ਼ਨ ਵਜੋਂ, ਸਗੋਂ ਜੇਤੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਦਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤਾਕਤ, ਕਿਰਪਾ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਜੰਗ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਬਣ ਗਈ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ, ਨਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਸਨ।

ਗੁਰੂਸਰ ਦੀ ਜੰਗ (1635)

1634 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਨਗਰ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਠਹਿਰੇ। ਬਰਸਾਤਾਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਹਵਾ ਤਾਜ਼ਾ ਸੀ ਅਤੇ ਖੇਤ ਹਰੇ ਭਰੇ ਸਨ। ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ ਤੱਕ ਚਾਰ ਸ਼ਾਂਤ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਉਂਦੇ, ਪਿਆਰ, ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ (ਦੁਨਿਆਵੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ) ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ 'ਤੇ ਜਿਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਗੂੰਜਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਤੇ ਜਿਗਿਆਸੂ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ, ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਸਰਵਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਉੱਥੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ (ਮਹਿਰਾਜ, ਲਹਿਰਾ ਅਤੇ ਬਠਿੰਡਾ) ਵੱਲ ਯਾਤਰਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਦੋ ਖਾਸ ਨਸਲ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮੁਗਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਚੋਰ ਸਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਦਕਾ ਇੱਕ ਧਰਮੀ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ। ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੇ ਉਸ ਤਬੇਲੇ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦਾ ਭੇਸ ਬਣਾ ਕੇ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਘੋੜੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ, ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਗਵਰਨਰ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਮੰਨ ਕੇ ਚਿੰਤਤ ਸੀ, ਨੂੰ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੇਵਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਗੁਆਚੇ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ। ਫੌਜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੋ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਮੁਗਲ ਜਰਨੈਲ, ਲੱਲਾ ਬੇਗ ਅਤੇ ਕਮਰ ਬੇਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਖਤਰਨਾਕ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਵਜੋਂ ਸੀ। ਸਿੱਖ, ਭਾਵੇਂ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਬੇਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੂਕਦੇ ਨਿਕਲੇ, ਜੰਗ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀਆਂ ਚਮਕਦਾਰ ਵਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜੰਗੀ ਘੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਲੱਲ ਬੇਗ ਅਤੇ ਕਮਰ ਬੇਗ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਨਰ, ਰਣਨੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਬਖਸ਼ੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਦੋਵੇਂ ਮੁਗਲ ਜਰਨੈਲ ਲੱਲ ਬੇਗ ਅਤੇ ਕਮਰ ਬੇਗ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਹਿੱਲ ਗਈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ। ਕਈ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਧਰਮ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀਆਂ।

ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਿੱਖ ਜੇਤੂ ਰਹੇ। ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਖਿੰਡ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਧੇ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਦੀ ਜਿੱਤ ਲਈ ਡਟੇ ਰਹੇ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਜੰਗ (26 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1635)

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯੋਧਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਇੱਕ ਯੋਧਾ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਸੀ, ਇੱਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਪਠਾਨ ਜਰਨੈਲ ਜੋ ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਣ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ।

ਉਸਦਾ ਜਵਾਈ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਪਠਾਨ ਸਾਥੀ ਵੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ।

ਪਰ ਸੱਚ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਦਿਲ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ।

ਇੱਕ ਦਿਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਦੇ ਜਵਾਈ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਚੋਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਕੀਤਾ ਸਮਾਨ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮਾਫੀ ਮੰਗਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਆਕੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਦੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਵਿੱਚ ਅਟੱਲ ਸਨ, ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਔਖਾ ਪਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫੈਸਲਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਧਰਮ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ

ਸਮੇਂ ਦਾ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਜਰਨੈਲ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ, ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਗੱਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਮੁਗਲ ਕਮਾਂਡਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਚਾਹ ਵਿੱਚ, ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਨੇ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ-ਮਰੋੜਿਆ:

"ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਖਜ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ," ਉਸਨੇ ਕਮਾਂਡਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। "ਆਓ ਆਪਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰੀਏ। ਸਾਡੀ ਸਫਲਤਾ ਵਿੱਚ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।" ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਲਾਲਸਾ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਮੁਗਲ ਕਮਾਂਡਰ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਠਾਨ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਫੌਜ ਬਣਾਈ, ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸ਼ਹਿਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ।

26 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1635 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹਵਾ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਮਾਰਚ, ਜੰਗੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਹਿਣਹਿਣਾਹਟ ਅਤੇ ਜੰਗੀ ਨਗਾਰਿਆਂ ਦੀ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀ ਫੌਜ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਦੇਸ਼ਵਾਹਕ ਭੇਜਣ ਜਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਜੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ: "ਇਹ ਜੰਗ ਦੌਲਤ ਜਾਂ ਬਦਲੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਲਈ ਇੱਕ ਪੈਂਤੜਾ ਹੈ। ਜੋ ਹਥਿਆਰ ਅਸੀਂ ਚੁੱਕਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਨਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਹਨ, ਹੰਕਾਰੀ ਗਰੂਰ ਲਈ ਨਹੀਂ।" ਸਿੱਖ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਟੁੱਟ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਇਹ ਜੰਗ ਤਿੰਨ ਲੰਬੇ ਦਿਨ ਚੱਲੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ ਹੋਈ: ਸਾਂਝੀ ਪਠਾਨ-ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਨੇ ਲਹਿਰ ਦਰ ਲਹਿਰ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ, ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਯੋਧੇ ਅਟੱਲ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਲੜੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕੀਆਂ ਅਤੇ ਜੈਕਾਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜ ਉੱਠੇ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ, ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਢਾਲ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਮੋਹਰੀ ਹੋ ਕੇ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਹੀ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ, ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ। ਕਦੇ ਦਾ ਕਰੀਬੀ ਸਾਥੀ ਹੁਣ ਜਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਵੰਗਾਰਿਆ। "ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਕੱਢੋ, ਗੁਰੂ," ਉਹ ਚੀਕਿਆ, "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ!" ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ਾਂਤ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ, ਉਸਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਪਰ ਭਿਆਨਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ, ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ,

ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸੱਚ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ। ਇਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਸਦਾ ਜਵਾਈ ਵੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਮੁਗਲ ਕਮਾਂਡਰ, ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਸਿਪਾਹੀ, ਬਿਨਾਂ ਆਗੂ ਦੇ ਅਤੇ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ, ਹਾਰ ਕੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਏ।

ਭਾਵੇਂ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਪਰ ਅਕਾਲ ਸੈਨਾ ਲਈ ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ ਭਾਰੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਯੋਧੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ।

ਜੰਗ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਸਬਕ ਸਦੀਵੀ ਹਨ: ਨਿਆਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਕਦੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਦੋਸਤ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਨਾਸ਼ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੱਚ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਵਿਰਾਸਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਜੰਗ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਜਿੱਤ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਜਿੱਤ ਵੀ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇਕਜੁੱਟ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ, ਇਸਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ:

"ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਸੱਚ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਅਣਖ, ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਡਰ ਦੇ ਲੜਨਾ ਪਵੇਗਾ।"

ਫਗਵਾੜਾ ਦੀ ਜੰਗ (29 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1635)

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗ ਨੂੰ ਅਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਧੂੰਏਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਹਾਦਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਭਾਰੀ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਜੇਤੂ ਸਨ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸੀ, ਇੱਕ ਨਗਰ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 1624 ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਾਲਿਕ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।

ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਜੋ ਮੁਗਲ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ।

ਸਫ਼ਰ ਲੰਬਾ ਅਤੇ ਔਖਾ ਸੀ। ਫੌਜ ਧੂੜ ਭਰੇ ਰਸਤਿਆਂ, ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀ, ਅਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੇ, ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰਦੇ ਅਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਇੱਕ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਰਾਜੇ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਹਿਬਰ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ। ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਅਕਸਰ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

29 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1635 ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਫੌਜ ਫਗਵਾੜਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡ ਪਲਾਹੀ ਪਹੁੰਚੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਕੇ। ਪਿੰਡ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਹਰਾ ਭਰਾ, ਸੁਖਾਵਾਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਸਿਪਾਹੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜੇ ਵੀ ਪਿਛਲੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਤੋਂ ਠੀਕ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਅਤੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਬੈਠ ਗਏ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਦੂਰ ਇੱਕ ਧੂੜ ਦਾ ਬੱਦਲ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਕੁਦਰਤੀ ਤੂਫ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਟੁਕੜੀ ਸੀ। ਸਥਾਨਕ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਮੁਗਲ ਯੂਨਿਟ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਮਦ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਦੇਖਿਆ:

"ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ," ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ। "ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਖਬਰ ਫੜੋ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰੋ।"

ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਅਚਾਨਕ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਿੱਖ ਯੋਧੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ, ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ। ਪਹਿਲੇ ਤੀਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਤੇ, ਉਹ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਜੇ ਵੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਅਟੁੱਟ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਬਚਾਅ, ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ, ਧੀਰਜਵਾਨ ਰਹੇ, ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸੇਧ ਅਤੇ ਹੌਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ, ਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯੋਧੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ।

"ਡਰੋ ਨਾ," ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ। "ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੜ ਰਹੇ। ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹੋ ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਆਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੜਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ।"

ਪਲਾਹੀ, ਫਗਵਾੜਾ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਜੰਗ ਛੋਟੀ ਪਰ ਭਿਆਨਕ ਸੀ: ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਰੱਖਿਆਤਮਕ ਲਾਈਨਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੱਖ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ।

ਤੀਰ ਚੱਲੇ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ। ਆਪਣੀ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਿੱਖ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜੇ, ਅਤੇ ਹਰ ਬੀਤਦੇ ਘੰਟੇ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਆਖਰਕਾਰ, ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀ ਡਿੱਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਗਤੀ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ ਉਸ ਵਿਰੋਧ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲੇ ਸਨ। ਵਧਦੇ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਵਧਦੇ ਡਰ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੁਗਲ ਹੌਸਲਾ ਹਾਰ ਗਏ ਅਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਭੱਜ ਗਏ, ਆਪਣੇ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਅਤੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਗਏ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਕੀਮਤ ਭਾਰੀ ਸੀ। ਪਲਾਹੀ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਛੜੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੰਕਾਰੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਨਾਇਆ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ: "ਇਹ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਹਾਰ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੱਜਾਂਗੇ।"

ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਗਮਨ

ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਫ਼ਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਨੇ ਹੰਝੂਆਂ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ (ਸੰਗਤ) ਜੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਨ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਤਾਕਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਢਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਜੰਗ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਬਕ ਸਿਖਾਏ: ਭਾਵੇਂ ਥੱਕੀ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਵੇ, ਸੱਚ ਦੁਆਰਾ ਸੇਧਤ ਰੂਹ ਡਟ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਦਾ ਯੋਧਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਫ਼ਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲੜਦਾ, ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕਾਰਨ ਕਦੇ ਵੀ ਭੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਪਰਖ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਇਹ ਬੁਲੰਦ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ।

ਅਧਿਆਇ ੭

ਦਇਆ ਰਾਹੀਂ ਅਗਵਾਈ

ਜੰਗ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਇਆ ਨੂੰ ਢਕ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਇੱਕ ਮਾਰਸ਼ਲ (ਜੰਗੀ) ਆਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰਹਿਬਰ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਜਿੰਨੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਓਨੀ ਹੀ ਮਲ੍ਹਮ ਵੀ ਲਗਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰਹਿਬਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਹਰ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਇਆ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਕਹਾਣੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਜ਼ਖਮੀ ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀ ਫੜਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਬਣਵਾਈ ਜਿਸਨੂੰ "ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਸੀਤ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਸੀਤ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਬੋਲਦੇ ਸਨ: ਦਇਆ ਨਿਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਰੂਪ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਿਸਾਲ ਬਣ ਕੇ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ, ਨਿਆਂ, ਮਾਫ਼ੀ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ 'ਤੇ ਬਣੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਅਸਲ ਤਾਕਤ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜੋ ਸਹੀ ਹੈ ਉਹ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਔਖਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਇਆ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਖੱਟੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਬਾਇਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ, ਜਾਤ ਅਤੇ ਨਸਲ ਦੀਆਂ ਵੰਡਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਏਕਤਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪੁਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸੂਫੀ ਸੰਤਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ, ਹਿੰਦੂ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸਦੇ ਧਰਮ, ਜਾਤ ਜਾਂ ਪਿਛੋਕੜ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਪਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਮਝਦਾਰੀ 'ਤੇ ਬਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੋਚ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਹੋਣ।

ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਸੱਚੀ ਅਗਵਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਜੀ ਸਨ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਪੀਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਸੀ; ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਅਧਿਆਇ ੮

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ: ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਵਿਦਾਇਗੀ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਗੋਦ ਵਿੱਚ, ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਰੂਹਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤਿਮ ਸਾਲ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵੰਡਦਿਆਂ ਬਿਤਾਏ। ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਦਇਆ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਢਿੱਲੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਦਲਾਅ ਲਈ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤਰੇ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਕੋਮਲ ਤਾਕਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਖੁਦ ਜੀਵੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਸੌਂਪੀ। ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਮਲਤਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਦੇਖਿਆ; ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ 1644 ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ, ਪਰ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ: ਇਲਾਹੀ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੋ, ਸੱਚ ਲਈ ਖੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰੋ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਨੇਕੀ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਰਹੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ: ਜੋਤ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕੋਈ ਅਚਾਨਕ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾ, ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਵਜੋਂ ਵਧਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੀਰੀ-ਮੀਰੀ ਦੀ ਜਾਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ: ਦੁਨਿਆਵੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਨੇਕਨੀਤੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸੀ; ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸਦੀਵੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਅਗਵਾਈ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਗੁਰੂ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਜਿਉਂਦੀ ਜੋਤ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਨ।

ਅਧਿਆਇ 9

ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਲਚਕੀਲੇ (ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ) ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਯੋਧਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਅਤੇ ਕਿਰਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਿਰਫ਼ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਹ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਜੋ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ; ਲੰਗਰ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ। ਏਕਤਾ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਪਾਇਆ; ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਪਾਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ, ਪਛਾਣ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੇਖੌਫ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿੱਤੀ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ।

ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ: ਦਲੇਰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਯੋਧਿਆਂ, ਵੈਦਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਜੋਂ ਅੱਗੇ ਆਈਆਂ। ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਉਹ ਬਰਾਬਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਲੇਰੀ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਵਜੋਂ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ। ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਤਾਕਤ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤੀ, ਧੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਪਤਨੀਆਂ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਡਟੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਉੱਕਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬਹਾਦਰੀ ਕੋਈ ਲਿੰਗ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ ਹਰ ਰੂਹ ਵਿੱਚ ਓਨੀ ਹੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਵੀ ਰੂਪ ਹੋਵੇ।

ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖੋ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਵਚ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ; ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ; ਸਿਰਫ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਕੋਮਲ ਤਾਕਤ ਦੀ।

ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ (ਬੁਲੀਜ਼) ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀਆਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਵੋ। ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਬੋਲੋ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਔਖਾ ਹੋਵੇ। ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ। ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਇਹ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੋਤ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਿਓ, ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਦਿਓ, ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹੋ। ਇਹ ਰਸਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਰਥਕ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ। ਉਹ ਬਹਾਦਰ, ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਬਣੋ ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਵਿਰਾਸਤ ਭਰੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਜੰਗਾਂ ਜਾਂ ਖਿਤਾਬਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਰੂਹ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪਲ ਕੱਢੋ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਯੋਧੇ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਗੂ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਰਾਹ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਲੁਕਣਾ ਜਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ। ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੋ, ਘਰ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੋਚਣ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਢਾਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਕਿ ਤਾਕਤ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹੈ, ਹਮਲਾਵਰਤਾ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਸਬਕ ਅੱਜ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ: ਮੈਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸਿੱਖ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ?

ਸਫ਼ਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੁਕਿਆ; ਇਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਦੁਆਰਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੱਕ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਹਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ 'ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ।

ਸਾਡੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਜਿਉਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਕਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਵਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਬਚਨ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ ਹੋ, ਅਗਲਾ ਅਧਿਆਇ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦਲੇਰੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜੀਵੋਗੇ? ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਜਵਾਬ ਦਿਓਗੇ? ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ:

ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਅਧਿਆਇ ਲਿਖੋਗੇ?

ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ; ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ, ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਣਾ। ਆਪਣੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਹੋਣ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਦਿਓ। ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਬਣਨ ਦਿਓ। ਤੁਸੀਂ ਖਾਲਸਾ ਰੂਹ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋ, ਉਹ ਰੂਹ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਾਲਿਆ ਸੀ।

'ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ'।

ਸਿੱਖਦੇ ਰਹੋ। ਵਧਦੇ ਰਹੋ। ਤੁਰਦੇ ਰਹੋ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਹਰ ਕਦਮ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹਨ।

ਹਵਾਲਾ ਸੂਚੀ

1. ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ (ਭਾਗ 1, 1000 ਈ.–1708 ਈ.), ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
2. ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 2–9), ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
3. ਦ ਸਿੱਖਜ਼ ਆਫ ਪੰਜਾਬ (ਰੀਵਾਈਜ਼ਡ ਐਡੀਸ਼ਨ), ਜੇ.ਐਸ. ਗਰੇਵਾਲ, ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਬੁਕਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।
4. ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਵੈਬਸਾਈਟ : http://sgpc.net/ten-guru-sahibs/
5. ਦ ਸਿੱਖਜ਼, ਪਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਰੂਪਾ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।
6. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
7. ਸਿੱਖ ਵਿਕੀ।

1.